

Козубенко Л. М.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ЗОБРАЖЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ СТВІЕНА КІНГА «СЯЙВО»

У статті розглядається проблема психологічних засобів зображення персонажів у романі С. Кінга «Сяйво». Звертається увага на те, що одним із літераторів, який вмів володіє різноманітними засобами психологізму, є Стівен Кінг. Обираючи популярні теми і додаючи до них фантастичні елементи, письменнику вдається створити унікальні романи з глибоким змістом та захоплюючим сюжетом.

Для передачі психологічних станів у романі «Сяйво» С. Кінг наділяє персонажів характерними спогадами, мріями та страхами, які роблять їх неймовірно реалістичними; блискавично описує фізіологічні стани та реакції; розповідає про минуле у формі флешбеків; зображає потоки свідомості та думки, що дають можливість читачеві розглядати героїв зі сторони їх специфічної психології.

Головний герой роману цікавий для читача своєю патологічною поведінкою, яка виражається в алкоголізмі, саморуйнуванні, ескапізмі й агресії. Дитячі травми, фінансові проблеми, відсутність можливостей для самореалізації підштовхують його до тенет алкоголізму, який, в свою чергу, провокує у чоловіка агресію настільки, що в кінці твору він намагається вбити дружину та маленького сина. Сюжет роману зображує зміни в особистості персонажа під демонічним впливом готелю, в якому він з родиною проживає та який є своєрідною обителлю потойбічного зла. Однак, якщо прибрати все надприродні моменти, то перед читачем постає соціально-психологічна драма про алкоголізм чоловіка і батька, від якого залежать життя та благополуччя всієї сім'ї.

Визначивши тип психологічної проблематики роману, спробуємо охарактеризувати власні засоби психологізму, використанні у художньому тексті. Науковці вирізняють три форми психологізму: внутрішню, зовнішню та змішану. Для розкриття психологізму у горор-романі зосередимо увагу на способах реалізації жанровісної ознаки творів жахів, а саме нагнітання жаху.

У романі С. Кінга «Сяйво» було виявлено такі приклади зовнішнього вираження психологізму через опис фізіологічних проявів почуттів: відчуття холоду в усьому тілі; різке підвищення голосу, або зниження його до шепоту; спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі та кінцівках, судороги, утруднене дихання; описи моторошних пейзажів, зображення процесу вчинення болю героям. Внутрішні засоби психологізму роману включають описи емоцій, переживань, снів, кошмарів, станів трансу, марення і галюцинацій, передачу діалогів, монологів, потоку свідомості. А до змішаної категорії засобів відносимо використання письменником звуків та музики для створення відповідного психологічного фону; використання метамовних авторських коментарів, що спонукають читача до інтерпретації підтекстового сенсу.

Ключові слова: засоби, психологізм, зображення, персонаж, роман, письменник, емоції, страх.

Постановка проблеми. Одним із літераторів, який вмів володіє різноманітними засобами психологізму, є Стівен Едвін Кінг. Обираючи популярні теми і додаючи до них фантастичні елементи, письменнику вдається створити унікальні романи з глибоким змістом та захоплюючим сюжетом.

Для передачі психологічних станів у романі «Сяйво» С. Кінг наділяє персонажів характерними спогадами, мріями та страхами, які роблять їх неймовірно реалістичними; блискавично опи-

сує фізіологічні стани та реакції; розповідає про минуле у формі флешбеків; зображає потоки свідомості та думки, що дають можливість читачеві розглядати героїв зі сторони їх специфічної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед напрацювань, присвячених літературній творчості Стівена Кінга варто виділити роботи таких науковців, як Джорджа Біма [3], Михайла Бриниха [1], Олени Вовк [2], Браяна Дотерті [4], Джеймса Егана [5], Ноеля Керрола [6], Тоні Магі-

стрейла [7] та ін. В зазначених роботах розглядаються витоки художньої своєрідності автора, досліджується спосіб викладення думки, специфіка стилю, тематика творів.

Однак, незважаючи на певну кількість праць, присвячених цій темі, в сучасному літературознавстві і критиці бракує досліджень, які детально розкривають проблему засобів психологізму персонажів у романі С. Кінга «Сяйво».

Постановка завдання. Відтак, нашим завданням є дослідити засоби психологізму персонажів у романі С. Кінга «Сяйво».

Виклад основного матеріалу. Найкращим зразком твору жанру психологічного жаху в літературній спадщині С. Кінга вважається роман «Сяйво». Головний герой роману цікавий для читача своєю патологічною поведінкою, яка виражається в алкоголізмі, саморуйнуванні, ескапізмі й агресії. Дитячі травми, фінансові проблеми, відсутність можливостей для самореалізації підштовхують його до тенет алкоголізму, який, в свою чергу, провокує у чоловіка агресію настільки, що в кінці твору він намагається вбити дружину та маленького сина. Сюжет роману зображує зміни в особистості персонажа під демонічним впливом готелю, в якому він з родиною проживає та який є своєрідною обителлю потойбічного зла. Однак, якщо прибрати все надприродні моменти, то перед читачем постає соціально-психологічна драма про алкоголізм чоловіка і батька, від якого залежать життя та благополуччя всієї сім'ї.

На думку деяких критиків, письменник прагнув до неоднозначності інтерпретації роману, наділивши головного героя роману пристрасстю до алкоголю. За цією версією усі жажливі події насправді відбуваються тільки в хворій уяві алкоголіка, який таким чином намагається впоратися з неконтрольованою агресією до своєї родини. Проте, питання алкоголізму і домашнього насильства досить поширені проблеми, властиві будь-якій культурі, незалежно від етапу та рівня її розвитку. Тому досить передбачувано, чому С. Кінг торкається цих тем та намагається розібратися в причинах і механізмах їх виникнення.

Визначивши тип психологічної проблематики роману, спробуємо охарактеризувати власне засоби психологізму, використанні у художньому тексті. Науковці вирізняють три форми психологізму: внутрішню, зовнішню та змішану. Для розкриття психологізму у горор-романі зосередимо увагу на способах реалізації жанротвірної ознаки творів жахів, а саме нагнітання жаху.

Прикладами засобів вираження першої форми у романі “The Shining” є зображення психології героїв через *зовнішнє вираження* у поведінці, вчинках, мові, міміці, рухах та інших формах зовнішнього прояву психіки. Серед опису *фізіологічних форм прояву емоції жаху* у романі домінують такі характеристики, як:

- відчуття холоду в усьому тілі і похолодання кінцівок:

- “Jack felt a sudden shiver cross his back in a hurry and thought: The goose just walked over my grave” [8, с. 15];

- “His heart crawled up into the middle of his throat and froze solid” [8, с. 23];

- “Wendy felt a cold finger touch her heart” [8, с. 80];

- “His internal temperature plummeted to ten below zero” [8, с. 109];

- “The thought made her cold all over” [8, с. 237].

- різке підвищення голосу, або, навпаки, зниження його до шепоту:

- “His mouth peeled forth deafening screamsthat were beyond human auditory range” [8, с. 137];

- “His final scream had only been in his mind. He voiced it again, this time in a whisper” [8, с. 172].

- спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі і в кінцівках, судоми, утруднене дихання (фізіологічні форми прояву жаху тут носять комплексний характер):

- “His mouth was dry, his eyes like hot marbles, his heart trip hammering in his chest...” [8, с. 22];

- “He stood frozen for a long time, the harsh breath in his throat finally slowing” [8, с. 132];

- “Then the muscles began to work, began to writhe under the skin, the mouth began to tremble infirmly, the Adam’s apple began torise and fall” [8, с. 144].

Також письменник детально та мальовничо зображує процес заподіяння болю героям і їх реакцію на нього, що ще більше стимулює емоцію жаху у читача, змушуючи відчувати його огиду та страх:

- “She was an excruciating throb of pain from one end to the other. Every time she inhaled, something stabbed viciously at her, and her neck was wet with blood from her grazed ear” [8, с. 254];

- “His knees unhinged and dropped him into the snow. He crawled for the snowmobile, the right side of his face a scarf of blood. The lion struck him again, rolling him onto his back like a turtle. <...>And then the lion was on him again, ripping and clawing” [8, с. 258].

Сюди ж відносимо *описи пейзажів, місцевості, оточуючих предметів*, які допомагають створити атмосферу очікування небезпеки:

– “The telephone lines between here and Sidewinder are still aboveground, and they go down almost every winter at some point or other and are apt to stay down for three weeks to a month and a half” [8, с. 8];

– “It was the place he had seen in the midst of the blizzard, the dark and booming place where some hideously familiar figure sought him down long corridors carpeted with jungle” [8, с. 42];

– “The rabbit was down on all fours, cropping grass. Its belly was against the ground. But not ten minutes ago it had been up on its hind legs, of course it had been, he had trimmed its ears... and its belly” [8, с. 131].

– Серед засобів *внутрішньої форми психологізму* знаходимо *описи емоцій і переживань* персонажів, які з’являються та розвиваються протягом випробування даних героїв почуттям жаху:

– “Everything was all right. Daddy was home. Mommy was loving him. There were no bad things. And not everything Tony showed him always happened. But fear had settled around his heart, deep and dreadful, around his heart and around that indecipherable word he had seen in his spirit’s mirror” [8, с. 24] – *нераціональний страх*, який немає логічного пояснення;

– “He had turned down one corridor and then another, his heart leaping into his mouth like a hot lump of ice, fearing that each turn would bring him face to face with the human tiger in these halls” [8, с. 83] – *наближення до зустрічі зі своїми жахами*;

– “In the black again with no light but the thin spear of the snowmobile’s headlamp, terror closed in on him again, a childlike fear, dismal and disheartening. He had never felt so alone” [8, с. 256] – *відчуття самотності у боротьбі з проблемою*.

– Як один з прийомів психологізму, у романі присутній *внутрішній монолог*, що дає змогу краще розкрити справжні переживання, бажання, жалі, страхи та мотиви персонажів:

– “Admit it. It isn’t just Jack, he’s just the one solid thing in all of this you can hang the other things on, the things you can’t believe and yet are being forced to believe, that thing about the hedges, the party favor in the elevator, the mask) She tried to stop the thought but it was too late” [8, с. 232] – *самопереконавання та неприйняття ситуації*;

– “For the first time in his life he had an adult thought, an adult feeling, the essence of his experience in this bad place—a sorrowful distillation: (Mommy and Daddy can’t help me and I’m alone.)” [8, с. 273] – *зіткнення з небезпекою один на один*;

– “...looking at the racked mallets with the single missing member had a kind of fascination <...> Watching it skitter across the (bone. blood.) gravel. It conjured up images of (bone. blood.) iced tea, porch swings, ladies in white straw hats, the hum of mosquitoes, and (bad little boys who don’t play by the rules.) all that stuff. Sure. Nice game” [8, с. 280] – *опис флешбеків*.

Автор приділив достатньо вагому роль *діалогам*:

– “Looking up some old Overlook history,” he said. – “Any particular reason?” – “No, (and why the hell are you so interested anyway?) just curiosity”. “Find anything interesting?” – “Not much,” he said, having to strive to keep his voice pleasant now. She was prying <...>. Nag and nag and nag until you wanted to clout her one just to shut her up and stop the (Where?When? How? Are you? Will you?) endless flow of questions. It could give you a real (headache? hangover?) headache” [8, с. 111] – *приховане роздратування*;

– “Never going to let me forget that, are you, Wendy? – “Jack”. – “When I’m on my deathbed you’ll lean over and say, ‘It serves you right, remember the time you broke Danny’s arm?’” – “Jack” – “Jack what?”, he asked hotly, and jumped to his feet. “Are you denying that’s what you’re thinking? That I hurt him? That I hurt him once before and I could hurt him again?...” [8, с. 145] – *відкритий вияв гніву*;

– “You turned my son against me. That was the worst”. His face sagged into lines of self-pity. “My little boy. Now he hates me, too. You saw to that. That was your plan all along, wasn’t it? You’ve always been jealous, haven’t you? Just like your mother. You couldn’t be satisfied unless you had all the cake, could you? Could you?” [8, с. 236] – *лють, звинувачення*.

За поданими уривками можна простежити зміни психіки головного героя, або якщо точніше, загострення його божевілля, що на початку твору виражене в накопичувальній роздратованості, відчуженні від власної родини, які поступово переходять у неприховану *нераціональну лють* під впливом *внутрішніх*(алкоголізм, невдачі у кар’єрі) та *зовнішніх факторів*(містичний вплив готелю, конфлікт з жінкою, тощо).

Сон та кошмари як прийоми *внутрішнього психологізму*, часто використовується письменником, щоб показати героя “зсередини” та ще більше налякати читача, що знаходиться у передчутті чогось жахливого, адже, наприклад, *сни* Денні нерідко виявлялися віщими (“The whistle the head of the mallet made cutting through the air (roque ... stroke ... roque ... stroke ... REDRUM) before it

crashed into the wall. The soft whisper of feet on the jungle carpet. Danny awoke with the booming still loud in his ears..." [8, с. 83]).

Також знаходимо приклади опису станів *трансу* ("He was staring, trancelike, into the mirror on the front of the medicine cabinet above the washbasin. The expression on his face was one of drugged horror" [8, с. 79]) та *галюцинації* персонажів ("Staring at the hedge animals, he realized something had changed while he had his hand over his eyes. The dog had moved closer. No longer crouching, it seemed to be in a running posture, haunches flexed, one front leg forward, the other back" [8, с. 131]).

До того ж, автор часто звертається до опису *марення* Джека Торранса, тобто хворобливого стану психіки людини, який характеризується галюцинаціями, міркуваннями та уявленнями, що захоплюють свідомість хворого й відображають дійсність у спотвореному вигляді ("You lied about me! You connived with her! You plotted against me! And you cheated! You copied that final exam!" The eyes glared out at him from beneath the furred brows. There was an expression of lunatic cunning in them" [8, с. 272]).

До засобів третьої або, так званої, *змішаної форми психологізму*, відносимо приклади використання письменником *звуків та музики* для створення психологічного фону або підсилення зображуваних емоцій:

– "He could almost hear the self-important ding! ding! of the silver-plated bell on the registration desk, summoning bellboys to the front ..." [8, с. 217];

– "Mommy put some of her music on the little record player, scratchy and full of horns and flutes. She smiled at him tiredly. He tried to smile back and failed. Even with the volume turned up loud he thought he could still hear Daddy screaming at them and battering the pantry door like an animal in a zoo cage: What if Daddy had to go to the bathroom? What would he do then? Danny began to cry" [8, с. 241];

– "Somewhere a piano was playing boogie-woogie and people were laughing and clapping along <...> The song was "There'll Be a Hot Time in the Old Town Tonight." His hands curled helplessly into fists; he had to restrain himself from battering at the door with them. The party had begun again" [8, с. 243];

– "She thought she had never heard such an awful sound in her whole life; it was as if the very boards and windows and doors of the hotel had screamed. It seemed to go on and on while he remained board-stiff beneath her weight" [8, с. 254].

Сюди ж відносимо приклади різноманітних *метамовних авторських коментарів*, використаних у романі "The Shining". За допомогою цього засобу письменник спонукає читачів до рефлексії та інтерпретації імпліцитної інформації. Це дозволяє візуально акцентувати слово чи фразу та задати вектор інтерпретації тексту. Наприклад:

"The greatest terror of Danny's life was DIVORCE, a word that always appeared in his mind as a sign painted in red letters which were covered with hissing, poisonous snakes. In DIVORCE, your parents no longer lived together. They had a tug of war over you in a court (tennis court? badminton court? Danny wasn't sure which or if it was some other, but Mommy and Daddy had played both tennis and badminton at Stovington, so he assumed it could be either) and you had to go with one of them and you practically never saw the other one, and the one you were with could marry somebody you didn't even know if the urge came on them. The most terrifying thing about DIVORCE was that he had sensed the word – or concept, or whatever it was that came to him in his understandings – floating around in his own parents' heads, sometimes diffuse and relatively distant, sometimes as thick and obscuring and frightening as thunderheads" [8, с. 19]. З цього уривку читач може зрозуміти, що дитина не усвідомлює значення юридичних термінів "divorce" і "court", описуючи їх згідно з обмеженим дитячим досвідом. Тому фактичний зміст вживаних слів відходить на задній план, тоді як підтекстовий сенс (почуття та емоції хлопчика, його любов до батьків, небажання приймати можливі зміни у родині, страх перед майбутнім) виводяться наперед.

Висновки. Таким чином, у романі С. Кінга «Сяйво» було виявлено такі приклади зовнішнього вираження психологізму через опис фізіологічних проявів почуттів: відчуття холоду в усьому тілі; різке підвищення голосу, або зниження його до шепоту; спазми в горлі, сухість у роті, тремтіння в тілі та кінцівках, судоми, утруднене дихання; описи моторошних пейзажів, зображення процесу вчинення болю героям. Внутрішні засоби психологізму роману включають описи емоцій, переживань, снів, кошмарів, станів трансу, марення і галюцинацій, передачу діалогів, монологів, потоку свідомості. А до змішаної категорії засобів відносимо використання письменником *звуків та музики* для створення відповідного психологічного фону; використання *метамовних авторських коментарів*, що спонукають читача до інтерпретації підтекстового сенсу.

Список літератури:

1. Бриних М. Непрочитаний і незбагнений Стівен Кінг. *Всесвіт. Журнал іноземної літератури*. 2001. № 7–8. С. 135–140.
2. Вовк О.В. Жах як основний жанротвірний елемент в американських романах літератури жахів. *Науковий вісник гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 24. Т. 1. С. 84–87.
3. Beam George. *The Stephen King Companion: Four Decades of Fear from the Master of Horror*. A Thomas Dunne Book for St. Martin's Griffin, 2015. 624 p.
4. Carroll N. *The Philosophy of Horror or Paradoxes of the Heart*. New York: Routledge, 1990. 272 p.
5. Docherty Brian. *American Horror Fiction: From Brockden Brown to Stephen King Paperback*. UK: Palgrave Macmillan, 1990. 180 p.
6. Egan James. *Apocalypticism in the Fiction of Stephen King*. *Extrapolation*. 1984. № 25 (3), p. 214–227. DOI: <https://doi.org/10.3828/extr.1984.25.3.214> (дата звернення: 02.06.2021).
7. Magistrale T. *Stephen King: America's storyteller*. Santa Barbara, Calif.: Praeger, 2010. 181 p.
8. Stephen King. *The Shining*. Hodder, 1977. 512 p.

Kozubenko L. M. PSYCHOLOGICAL TOOLS OF IMAGING CHARACTERS IN STEVEN KING'S NOVEL "THE SHINING"

The article examines the problem of psychological means of portraying characters in S. King's novel "The Shining". Attention is drawn to the fact that one of the writers who skillfully uses various means of psychologism is Stephen King. By choosing popular themes and adding fantastic elements to them, the writer manages to create unique novels with deep meaning and an exciting plot.

To convey the psychological states in the novel "The Shining", S. King endows the characters with characteristic memories, dreams and fears that make them incredibly realistic; describes physiological states and reactions in a flash; tells about the past in the form of flashbacks; depicts streams of consciousness and thoughts, which enable the reader to consider the characters from the side of their specific psychology.

The main character of the novel is interesting for the reader because of his pathological behavior, which is expressed in alcoholism, self-destruction, escapism and aggression. Childhood trauma, financial problems, lack of opportunities for self-realization push him to the verge of alcoholism, which, in turn, provokes aggression in the man to such an extent that at the end of the work he tries to kill his wife and young son. The plot of the novel depicts changes in the character's personality under the demonic influence of the hotel in which he and his family live and which is a kind of abode of otherworldly evil. However, if we remove all the supernatural moments, the reader is presented with a socio-psychological drama about the alcoholism of a husband and father, on which the life and well-being of the whole family depend.

Having determined the type of psychological problems of the novel, we will try to characterize the actual means of psychologism used in the literary text. Scientists distinguish three forms of psychologism: internal, external and mixed. To reveal psychologism in the horror novel, let's focus on ways of realizing the genre-creating feature of horror works, namely, the instillation of horror.

In S. King's novel "The Shining", the following examples of the external expression of psychologism were found through the description of physiological manifestations of feelings: a feeling of coldness in the whole body; a sharp rise in the voice, or lowering it to a whisper; spasms in the throat, dry mouth, tremors in the body and limbs, convulsions, difficulty breathing; descriptions of eerie landscapes, images of the process of inflicting pain on the heroes. The internal means of the novel's psychologism include descriptions of emotions, experiences, dreams, nightmares, trance states, delusions and hallucinations, transmission of dialogues, monologues, and stream of consciousness. And the mixed category of means includes the writer's use of sounds and music to create an appropriate psychological background; the use of metalanguage author's comments that encourage the reader to interpret the subtextual meaning.

Key words: means, psychologism, image, character, novel, writer, emotions, fear.